

ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ ԷՄՄԱ
(ՌՀ (Մ)Հ)

ԱՐԱԲԵՐԵՆՈՒՄ ՀԱՃԱԽ ԳՈՐԾԱԾՎՈՂ ՀԱՏՈՒԿ
ԵՂԱՆԱԿԱՎՈՐՈՂ ԻՄԱՍՏՆԵՐՈՎ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԵՎ ԿԻՐԱՌՈՒԹՅՈՒՆԸ (ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱԿՆԱՐԿ)

Նախադասությունների հիմնական կադապարներից բացի արաբերենում գործածվում են նաև հատուկ եղանակավորող իմաստներով նախադասություններ, որոնց առանցքային կադապարներն ունեն որոշակի կառուցվածքային առանձնահատկություններ:

Լեզվի քերականական ավանդական միջոցները երբեմն չեն ունենում տրամադրությունը, զգացմունքն արտահայտելու ունակություն: Բավական չէ լավ մտքեր ու զգացմունքներ ունենալը, անհրաժեշտ է գտնել նաև դրանց արտահայտման ձևը: Մտքի խորությունը, ճշգրտությունը և ընդհանրապես լավ միտքն ի հայտ են բերվում ընթերցողի կամ լսողի վրա կենդանի կերպով ներգործող լեզվական միջոցների օգնությամբ: Արաբերենը հարուստ է ոճական որակ ստեղծող քերականական միջոցներով, որոնք միտքը, զգացմունքն արտահայտում են նպատակահարմար ձևով: Այս եղանակով խոսքը դառնում է համոզիչ, իրականացվում են տրամադրությունը, զգացմունքը ճիշտ, լրիվ հաղորդելու պահանջը և խոսքը նպատակին հասցնելու ձգտումը: Արաբերենում հատուկ եղանակավորող իմաստներով նախադասությունների կազմում գործածվող քերականական հիմնական միջոցներն են.

1. *Օգնության կանչի միջոցը (uslūb 'alistigāša)*. սա որևէ անձի՝ դժբախտ պատահարից կամ դժվարին իրավիճակից փրկություն հայցող կանչն է՝ ուղղված մեկ այլ անձի, օրինակ՝ Ya-lal'qarīm li'l-muhtāğ¹: Օգնության կանչի հասցեատերն անվանվում է mustagāš, իսկ օգնություն հայցողը՝ mustagāš lahu: Այս միջոցի մեջ օգտագործվում է

¹ Տե՛ս Աբու Բաքր Ալա Աբդ Ալ-Ալիմ, Դուրուս ֆի'լ-ի'րաֆ (արաբերեն), Կահիրե, 2002, էջ 193:

ձայնարկության մասնիկ *ya*-ն: Թույլատրելի չէ սղել *n'* չ հիշյալ մասնիկը, *n'* չ էլ *mustagāš*-ը: Մինչդեռ *mustagāš lahu*-ն կարող է սղվել: *Mustagāš*-ն ունի կազմության երեք ձև. ա) հաճախ այն դրվում է սեռական հոլովով՝ նախորդվելով կանչի՝ *fatha* ձայնանշան կրող *lam*-ով², բ) եզրափակվում է հավելյալ *alif*-ով³, գ) պահպանում է անկախ կոչականի կարգավիճակը⁴:

Ինչ վերաբերում է *mustagāš lahu*-ին, ապա այն խոսքի մեջ հիշատակված լինելու պարագայում արտահայտվում է ակնհայտ անվան կամ խոսողի *ya*-ի միջոցով՝ պարտադիր դրվելով սեռական հոլովով և նախորդվելով *qasra* ձայնանշան կրող *lam*-ով⁵: Եթե *mustagāš*-ն ունենում է որոշիչ, ապա այդ որոշիչը դրվում է սեռական հոլովով⁶: Այս միջոցի մեջ *mustagāš*-ը կարող է ունենալ *wua* շաղկապի միջոցով իրեն կցված շաղկապյալ⁷:

2. Ողբի իմաստաբանական գործառույթն իրացնող միջոցը (*uslūb 'an-nudba*). սա սգացողի կանչն է: Այս միջոցը կազմվում է «ողբի մասնիկ» *wua*-ի միջոցով, օրինակ՝ *Wua 'Umaru*⁸: *Mandūb*-ին (սգացյալին) պարտադրվում է լինել որոշյալ վիճակում գտնվող թեքվող անուն⁹ կամ

² Տե՛ս թիվ 1 ծանոթագրության օրինակը:

³ *Ya kawumā lil-maẓlūm*: Ալ-Սայյիդ Ահմադ Ալ-Հաշիմի, Ալ-կաուաիդ ալ-ասասիյյա լի'լ-լուդա՝ լ-արաբիյյա (արաբերեն), Բեյրութ, Հիջրայի 1354, էջ 254: Նման դեպքում կարելի է *alif*-ին կցել *suqun* ձայնանշան կրող *ha'* տառը, օրինակ՝ *Ya 'Umrāh*: Տե՛ս նույն տեղում:

⁴ *Yā kawumu lil-maẓlūm*: Տե՛ս նույն տեղում:

⁵ Տե՛ս թիվ 4 ծանոթագրության օրինակը: Այլապես *lam*-ը կրում է *fatha* ձայնանշան, օրինակ՝ *Yal-hamdu laqa*: Տե՛ս Ալ-Սայյիդ Ահմադ Ալ-Հաշիմի, նշվ. աշխ., նույն տեղում: Հնարավոր է, որ այն դրվի սեռական հոլովով՝ նախորդվելով սեռական հոլովի վերածող *min* նախդիր-մասնիկով, օրինակ՝ *Ya lal-šurafā' min-al'xā'inīn* (այս դեպքում այն կոչվում է *mustagāš minhu*): Տե՛ս Աբու Բաքր Ալա Աբդ Ալ-Ալիմ, նշվ. աշխ., էջ 193:

⁶ *Ya-lalsa'din az-za'imi lil-wuṭān*: Տե՛ս Ալ-Սայյիդ Ահմադ Ալ-Հաշիմի, նշվ. աշխ., էջ 254:

⁷ *Ya-lalqarīm wua lil-kawūiy li'l-muḥtāğ*: Տե՛ս Աբու Բաքր Ալա Աբդ Ալ-Ալիմ, նշվ. աշխ., էջ 193: Այս դեպքում շաղկապյալին նախորդած *lam*-ը ոչ թե օգնության կանչի *lam*-ն է, այլ *qasra*-ով անփոփոխ՝ սեռական հոլովի վերածող *lam*-ը:

⁸ Աբու Բաքր Ալա Աբդ Ալ-Ալիմ, նշվ. աշխ., էջ 194:

⁹ Տե՛ս թիվ 8 ծանոթագրության օրինակը:

հատկացյալ¹⁰: Uslūb 'an-nudba-ն թույլատրում է իր միջոցով սգալ սոսկ հայտնի (որոշյալ) անձի վրա¹¹: Չի կարելի սղել ո՛չ mandūb-ը, ո՛չ էլ ողբի մասնիկը: Mandūb-ը, որը, ըստ էության, damma կամ fatha ձայնանշան կրող կոչական է, վերջավորվում է հավելյալ alif-ով¹², suqun ձայնանշան կրող ha'-ով¹³ կամ պահպանում է անկախ կոչականի կարգավիճակը¹⁴:

3. Առանձնացման իմաստաբանական գործառույթն իրացնող միջոցը (uslūb 'al'ixtišās). սրա ելքային կադապարը բաղկացած է դերանունից, որը հենված է որոշյալ վիճակում գտնվող և արտահայտված տեսք ունեցող անվան վրա, օրինակ՝ Ana- al-jundiyya- fida'u 'al-wuatan¹⁵: Այս միջոցի ելքային կառուցվածքը բնորոշող առանձնացված անունը (muxtās-ը) դրվում է հայցական հոլովով: Ենթադրվում է, որ muxtās-ի պարտադիր սղված բայը axuṣṣu-ն է, akṣidu-ն կամ a'anī-ն: Muxtās-ի դիրքում հանդես եկողը որոշյալ վիճակում դրվող անունն է¹⁶ կամ հատկացյալը՝ ավելացված որոշյալ վիճակում դրված հատկացուցչին¹⁷ կամ ավելացված որևէ հատուկ անվան¹⁸: Ixtiṣās-ը կարող է կազմվել նաև ayyuha կամ ayyatuha բառերի միջնորդությամբ¹⁹. այս դեպքում muxtās-ը դրվում է ուղղական հոլովով:

4. Հորդորման իմաստաբանական գործառույթն իրացնող միջոցը (uslūb al-iğra'). սա խոսողի ցանկությունն է, հորդորը՝ գովասանքի

¹⁰ Wua fakīda 'al-umma: Տե՛ս նույն տեղում:

¹¹ Mandūb-ը չի կարող արտահայտվել անորոշ կամ թերի անորոշ անուններով, ինչպիսին են հարաբերական կամ ցուցական դերանունները: Արաբերենում չի ասվում՝ Wua man ḡahaba ḡahīyya 'al-wuāḡib, բայց կարելի է ասել՝ Wua man fataḥa Miṣra, քանի որ անորոշ անունը հայտնի է դառնում man կապի միջոցով: Տե՛ս Ալ-Սայյիդ Ահմադ Ալ-Հաշիմի, նշ. աշխ., էջ 255:

¹² Wua qabdā: Տե՛ս նույն տեղում, էջ 256:

¹³ Wua wualadāh: Տե՛ս Մուհամմադ Ալ-Անտաբի, Ալ-մինհաջ ֆի'լ-կաուաիդ ուա ալ-ի'րաբ (արաբերեն), Բեյրութ, 1975, էջ 343:

¹⁴ Տե՛ս թիվ 9 ծանոթագրության օրինակը:

¹⁵ Աբու Բաքր Ալա Աբդ Ալ-Ալիմ, նշվ. աշխ., էջ 195:

¹⁶ Տե՛ս նախորդ ծանոթագրության օրինակը:

¹⁷ Naḥnu- ma'aṣira 'aṭ-ṭalaba silāh 'al-'umma: Ալ-Սայյիդ Ահմադ Ալ-Հաշիմի, նշվ. աշխ., էջ 259:

¹⁸ Naḥnu- bni ḡabba- aṣḡābu' l-ḡamāl: Նույն տեղում:

¹⁹ Ana- ayyuha' al-ḡundiyyu- fida'u 'al-wuatan: Աբու Բաքր Ալա Աբդ Ալ-Ալիմ, նշվ. աշխ., էջ 196:

արժանի գործ կատարելու, օրինակ՝ Al'ig̃tihāda, al'ig̃tihāda²⁰: Հորդորի մեջ մատնանշվող անվան (al-muğra' bihi) բայը սղված է. ենթադրվում է, որ այն ilzim-ն է, սղub-ը կամ if'al-ը: Al-muğra' bihi-ն եզակի թվով անուն է²¹, այն կարող է ունենալ շաղկապյալ²² կամ կարող է կրկնվել²³: Al-muğra' bihi-ն դրվում է հայցական հոլովով:

5. *Չգուշացման իմաստաբանական գործառույթն իրացնող միջոցը (uslūb at-tahẓīr)*. սա խուսափելու կամ ոչ ցանկալի իրավիճակից հրաժարվելու զգուշացում է՝ ուղղված խոսակցին, օրինակ՝ Iyyāqa wua'n-nāra²⁴: Այս միջոցը կազմվում է iyyāqa բառի և iyyāqi, iyyāquma, iyyāqum, iyyāqunna համանմանների օգնությամբ (ի դեպ, խոսողի և բացակայողի գործառույթով դերանունները չեն գործածվում քերականական այս միջոցի կազմում): Uslūb at-tahẓīr-ի ելքային կառուցվածքը կարող է բնորոշվել նաև wua շաղկապի սղմամբ²⁵: Այսպես, զգուշացման առարկայի իմաստային գործառույթ արտահայտող անվանաձևի (muḥaẓẓar minhu)՝ սովորաբար հայցական հոլովով դրվելը հետևանքն է անհրաժեշտաբար սղված ենթադրյալ բայերի հայցական հոլովի վերածող գործառույթի, թեպետ muḥaẓẓar minhu-ն կարող է դրվել սեռական հոլովով՝ նախորդվելով min նախդիր-մասնիկով²⁶: Muḥaẓẓar minhu-ի շաղկապյալ ունենալու պարագայում պարտադիր է iyyāqa-ի սղումը միջոցի կազմում²⁷: Նշյալ միջոցի ելքային իրացումը կարող է կատարվել նաև iyyāqa բառի կրկնությամբ²⁸: Tahẓīr-ի միջոցն աղերսներ ունի ig̃ra'-ի հետ. վերջինիս կառուցվածքում բացակայում է սուկ iyyāqa-ն:

6. *Հիացմունքի իմաստաբանական գործառույթն իրացնող միջոցը (uslūb at-ta'ağğub)*. սա հիացմունքի զգայական վիճակ ցույց տվող միջոց

²⁰ Ալ-Սայյիդ Ահմադ Ալ-Հաշիմի, նշվ. աշխ., էջ 257:

²¹ Aṣ-ṣidka: Նույն տեղում:

²² Aṣ-ṣabra wua'a-taḥāula: Աբու Բաքր Ալա Աբդ Ալ-Ալիմ, նշվ. աշխ., էջ 196:

²³ Տե՛ս թիվ 21 ծանոթագրության օրինակը: Կրկնվող al'ig̃tihāda-ն բառային tawuqīd է. բառային է որևէ բառի կամ նախադասության կրկնությունը:

²⁴ Մուհամմադ Ալ-Անտաբի, նշվ. աշխ., էջ 217:

²⁵ Iyyāqa' aṣ-ṣarra: Աբու Բաքր Ալա Աբդ Ալ-Ալիմ, նշվ. աշխ., էջ 198:

²⁶ Iyyāqa' min' aṣ-ṣarri: Նույն տեղում:

²⁷ Al-g̃ibata wua'l-ifsāda: Նույն տեղում:

²⁸ Iyyāqa iyyāqa'-l- qaḏba: Տե՛ս նույն տեղում:

է, որի հիմքում ընկած է հիացմունք արտահայտող կանոնավոր բայի իմաստային գործառույթի ուժացումը: Բանավոր խոսքում այն ունի դրսևորման բազում ձևեր, իսկ գրավորում ունի կազմության երկու ձև (ma 'af'a'lahu²⁹ և 'afil bihi³⁰ բանաձևերը): Առաջին բանաձևում³¹ 'af'a'la-ն անցյալ ժամանակի բայ է, իսկ նրան նախորդող ma-ն «բան» իմաստով անորոշ անուն է: Երկրորդ բանաձևում 'afil-ը հրամայականի նմանությամբ կազմված անցյալ ժամանակի բայ է, ինչին հետևում է bi նախդիրով նախորդված mut'ağğab-ը (հիացմունքի առարկան): Նշյալ բայերը, իրենց խորքում կրելով առանձնացվող հատկանիշ, գերադրական աստիճանի ածականի նման պետք է կազմվեն միայն եռատառ բայահիմքերից, ունենան կանոնավոր խոնարհում, լինեն ներգործական սեռի³²: Եթե բայը կրավորական սեռի է, ապա հիշյալ միջոցը կազմվում է մեկնաբանվող maşdar-ի օգնությամբ³³: Mut'ağğab-ը,

²⁹ Aqrim bi's-şādik: Ալ-Սայյիդ Ահմադ Ալ-Հաշիմի, նշվ. աշխ., էջ 327:

³⁰ Ma akalla nuzūla' l-maṭar fi Filasṭīn: Մասնագետների խումբ (Իբրահիմ Ռաֆա և ուրիշներ), Ալ-արաբիյա (արաբերեն), Բաղդադ, Հիջրայի 1379, էջ 9:

³¹ Մի օր Աբու Ալ'Ասվադի (տե՛ս Խաչատրյան է., Արաբերենի քերականության սկզբնավորման հարցի շուրջ, «Մերձավոր Արևելք», Ե., 2006, էջ 137) դուստրը, հայացքը հառելով երկնքի աստղերին, ասաց՝ Ma aḥsanu as-sama'? (Ի՞նչն է երկնքում ամենալավը): Հայրը պատասխանում է՝ աստղե՛րը: Դուստրն ասում է, որ ինքը ցանկանում էր իր հիացմունքն արտահայտել: Հայրը բացատրում է, որ դրա համար նա, բերանը բացելով, պիտի ասեր՝ Ma aḥsana as-sama'!(Որքա՞ն գեղեցիկ են աստղերը): Տե՛ս Ալ-Սայյիդ Ահմադ Ալ-Հաշիմի, նշվ. աշխ., էջ 5:

³² Եթե բայահիմքը եռատառ չէ կամ թերի է կամ նրանից ածանցվող որականական ածականը կազմվում է af'alu բանաձևով, ապա հիացմունքի միջոցը կազմվում է ma ašadda կամ ma aqšara բանաձևին հետևող maşdar-ով՝ կցորդված bi նախդիրով, օրինակ՝ Ma ašadda' al'zdiḥār' al-madīna: Տե՛ս Մասնագետների խումբ (Նիմա Ռահիմ Ալ'Ազավի և ուրիշներ), Կավաիդ ալ-լուդա ալ-արաբիյա (արաբերեն), Բաղդադ, Հիջրայի 1467, էջ 127: Չխոնարհվող կամ առանձնացվող իմաստից զուրկ բայահիմքից հիացմունքի միջոց կազմելը բացառվում է:

³³ Ma aḥsana 'an yuğāza' l-muxliṣ: Տե՛ս նույն տեղում: Թեպետ պատահում է, որ mut'ağğab-ի դերում հանդես է գալիս մեկնաբանվող maşdar-ը, օրինակ՝ Ma afdala an yaşduka' al-insān: Աբդ Ալլահ Ալ-Թատավի, Ուդ իլա u'սիհա'լ-լուդավիյա, Կահիրե, 2002 թ., էջ 114:

որը սովորաբար որոշյալ վիճակում է, կարող է դրվել անորոշ վիճակում, եթե բնութագրվում է որոշի պաշտոնով նախադասությամբ³⁴: Այս միջոցի կազմության համար պարտադիր պայման է, որ *mut'ağğab*-ը չնախորդի բային. նրանց միջև կարող են գործածվել միայն պարագաներ կամ տվյալ բային վերաբերող նախդիրներ: Հաճախ բայի և *ma*-ի միջև կարող է ներթափանցել անցյալ կամ ներկա ժամանակով դրված *qāna*-ն³⁵, որը, երբեմն նախորդվելով բայանվանական մասնիկ *ma*-ով, տեղ է գրավում հիացմունքի բայից անմիջապես հետո՝ դրսևորվելով որպես *hašala* իմաստով լիարժեք բայ³⁶, ոչ թե թերի բայ կամ ածանցի իմաստակիր:

7. Հիացած կանչի իմաստաբանական գործառույթն իրացնող միջոցը (*uslūb an-nidā' t-ta'ağğubiy*). սա արտահայտում է զարմանք՝ կապված ինչ-որ բանի առատության կամ մեծաքանակության հետ: Այս միջոցը կազմվում է հայցական հոլովով դրված *mut'ağğab minhu*-ի (զարմանքի առարկա) և ձայնարկության ու զարմանքի մասնիկ *ya*-ի կցորդությամբ, օրինակ՝ *Ya ru'ata' l'-a'mali' t-tayyib*³⁷: Կարող է կազմվել նաև *fatha* ձայնանշան կրող *lam*-ի միջնորդությամբ³⁸:

8. Պայմանի իմաստաբանական գործառույթն իրացնող միջոցը (*uslūb arš-šart*). օրինակ՝ *In tadrus tanğah*³⁹: Այս միջոցը երկու՝ պայման և պայմանի պատասխան մասերից բաղկացած խոսք է: Պայմանը պարտադիր կերպով արտահայտվում է ներկա կամ անցյալ ժամանակի բայերի միջոցով, իսկ նրա պատասխանը՝ ներկա կամ անցյալ ժամանակի բայերի կամ նախադասության միջոցով: Այս միջոցը դրսևորվում է հինգ ձևով. ա) երբ պայմանի բայը և նրա պատասխանը ներկա ժամանակի բայեր են⁴⁰, բ) երբ պայմանի բայը ներկա ժամանակի

³⁴ *Aqrim bi-rağul yuğahid fi xidma bilādihi*: Նույն տեղում:

³⁵ *Ma qāna aqrama' l-halīma*: Տե՛ս Աբու Բաքր Ալա Աբդ Ալ-Ալիմ, նշվ. աշխ., էջ 199:

³⁶ *Ma atkana ma qāna' l'a'mal*: Նույն տեղում:

³⁷ Աբդ Ալլահ Ալ-Թատավի, նշվ. աշխ., էջ 114:

³⁸ *Ya la-ru'ati' l'-a'mali' t-tayyib*: Նույն տեղում: Հենց *lam*-ի առկայությունն էլ պատճառ է նկատելու աղերսներ այս միջոցի և *istigāša*-ի միջոցի միջև:

³⁹ Տե՛ս Մասնագետների խումբ (Հաթեմ Սալեհ Ալ-Ղամեն և ուրիշներ), Կավաիդ ալ-լուղա ալ-արաբիյյա (արաբերեն), Բաղդադ, Հիջրայի 1467, էջ 64:

⁴⁰ *In tusrif tandam*: Տե՛ս Աբու Բաքր Ալա Աբդ Ալ-Ալիմ, նշվ. աշխ., էջ 39:

է, պատասխանը՝ անցյալ⁴¹, գ) երբ պայմանի և նրա պատասխանի բայերն անցյալ ժամանակի են⁴², դ) երբ պայմանի բայը ներկա ժամանակի բայ է, իսկ պատասխանն արտահայտված է բայական կամ անվանական նախադասությամբ⁴³, ե) երբ պայմանի բայն անցյալ ժամանակի բայ է, իսկ պատասխանն արտահայտված է բայական կամ անվանական նախադասությամբ⁴⁴:

Ասևն աճ-ձար-ի ելքային իրացումը կատարվում է ջազմավորող⁴⁵ և չջազմավորող⁴⁶ միջոցների օգնությամբ: Միջոցի կազմում երբեմն նկատվում է պայմանի պատասխանի կամ պայմանի բայի և նրա պատասխանի համաժամանակյա սղում⁴⁷:

⁴¹ In tazmut kalla xatā'ūq: Նույն տեղում:

⁴² In šā'a'ti' l-fawda qašura'l-xawuf: Նույն տեղում:

⁴³ In taqḏib fa-lan yašika fi-qa aḥadun; Man yarda bi-l-kad ā' fa-huwa' l-mū'min: Նույն տեղում:

⁴⁴ Man āmana bi'l-kadar fa-kad amina mina' l-qadar: Նույն տեղում, էջ 40:

⁴⁵ Սրանք կոչվում են մասնիկային ('in, 'izma) և անվանական (man, ma, mahma, mata, 'ayyāna, 'ayna, 'atta, ḥayṣuma, qayfama, ayya) միջոցներ: Ջազմավորում են և՛ պայմանի բային, և՛ նրա պատասխանին: Նրանց jazm-ն ակնառու կերպով արտահայտված է կամ ենթադրվում է ըստ շարահյուսական դիրքի: Սրանք սովորաբար ջազմավորում են ներկա ժամանակի, երբեմն էլ՝ անցյալ ժամանակի երկուական բայերի: Ma tukaddimhu min tadḥiya fi sabīli' l-wuṭāni yanfa'q: Տե՛ս Հիսամ Ալ-Խատիր, Ալ-Լուղա ալ-արաբիյյա, (արաբերեն), Դամասկոս, 1985, էջ 150: Արժի հիշատակել, որ պայմանի պատասխան նախադասությունը կապակցված fa'-ով կամ անսպասելիության 'iza-ով, միշտ jazm-ի դիրքում է. նման դեպքում պայմանի միջոցի ելքային իրացումը կատարվում է ջազմավորող միջոցների մասնակցությամբ. օրինակ՝ Man yu'sīru a'la nafsīhi fa-hwua' l-qarīmu ḥakkan: Տե՛ս Աբու Բարր Ալա Աբդ Ալ-Ալիմ, նշվ. աշխ., էջ 47:

⁴⁶ 'Iza, lawu, lawu la, qullama: Սրանք պայմանի միջոցների գործառույթ ունեն, եթե ներթափանցում են պայմանի բայի և նրա պատասխանի միջև, օրինակ՝ Qullama taḥdiruna mubaqqiran yazdād ḥaṣād a'maliquṃ: Տե՛ս Աբդ Ալլահ Ալ-Թատալի, նշվ. աշխ., էջ 113:

⁴⁷ Taqallam bi-xayr wua illa fa'usqut (այսինքն՝ In la tataqallam bi-xayr fa'usqut) նախադասության մեջ սղվել է պայմանի պատասխանը illa-ի առկայության պատճառով: Anta fa'iz in-iḡtahadta (այսինքն՝ Satandam in lam taḡtahid) նախադասության մեջ ևս սղվել է պայմանի պատասխանը, քանզի նրա մասին կա վկայություն. այս պարագայում պարտադրվում է բայի՝ անցյալ

9. Գերադասման իմաստաբանական գործառնություն իրացնող միջոցը (*uslūb at-tafdīl*). այս միջոցն ունի կազմության երկու ձև. ա) կազմվում է *af'alu* բանաձևով⁴⁸՝ ցույց տալով միևնույն հատկանիշ կրողներից մեկի հատկանիշի գերազանցությունը մյուսի նկատմամբ, օրինակ՝ *Sāmir aqbar min Farīd*⁴⁹: Նշված բանաձևը վերցվում է միայն արմատական եռատառ, լիարժեք խոնարհմամբ, հաստատական բնույթի, գերադասվելու հակվածությամբ ներգործական սեռի բայերից (ընդ որում, նման բայերից ածանցվող ածականը չպետք է կազմվի *af'alu* բանաձևով, այլապես օգտագործվում է հայցական հոլովով դրված *maṣḍar*-ը՝ կցորդված *aqbaru*, *a'azamu*, *ašaddu* կամ *aqṣaru* բառերով⁵⁰), բ) կազմվում է գովասանքի (*ni'ma*, *ḥabbaḥa*) ու պարսավանքի (*la ḥabbaḥa*, *b'isa*, *sā'*) իմաստ ունեցող, *fath*-ով անփոփոխ անցյալ ժամանակի չթեքվող բայերի մասնակցությամբ⁵¹:

Ժամանակով դրված լինելը: *Man sallama a'layqa fa-sallim a'layhi*, *wua illa* (այսինքն՝ *Man la yusallim a'layq fa-la tusallim a'layhi*) նախադասության մեջ պայմանի բայը և նրա պատասխանը սղված են: Տե՛ս Ալ-Սայյիդ Ահմադ Ալ-Հաշիմի, նշվ. աշխ., էջ 348:

⁴⁸ Այս դեպքում գերադրական անունը դրված է եզակի թվով, արական սեռով, զերծ է որոշյալ հոդից և հատկացյալից, կամ եզակի թվով է, զերծ է հոդից, որպես հատկացուցիչ ավելացված է անորոշ անվանը, օրինակ՝ *Al-masrah arwu'a fann bin-nisbati ilayya*, կամ հատկացուցիչ է՝ ավելացված որոշյալ վիճակում գտնվող անվանը, օրինակ՝ *Al-masrah arwu'a' funun al-abadiyya bin-nisbati ilayya*, կամ եթե գտնվում է որոշյալ վիճակում, ապա անհրաժեշտ է նրա՝ որպես որոշյի համաձայնությունը նախորդող որոշյալի հետ, օրինակ՝ *Nāla' at- ṭālibu' l-afḍal ḡā'iza' l-idāra*: Տե՛ս Մասնագետների խումբ (Մուհամմադ Նուր ալ-Դին Ալ-Տուվաշի և ուրիշներ), Քիթաբ ան-նահու ուա'աւ-սարֆ ուա ալ'իմլա' (արաբերեն), Դամասկոս, 1997, էջ 116:

⁴⁹ Տե՛ս Մասնագետների խումբ (Մուհամմադ Նուր ալ-Դին Ալ-Տուվաշի և ուրիշներ), նշվ. աշխ., էջ 116:

⁵⁰ *Āṣaru Tadmur min aqṣari' l-āṣāri' šuhratan fi-l'ā'lam*: Տե՛ս Մասնագետների խումբ (Ղազի Մուֆլիհ և ուրիշներ), Ալ-լուդա ալ-արաբիյյա (արաբերեն), 1999, էջ 37:

⁵¹ *Bi'sa ar-raḡul al-qaṣīb; Ni'ma' al'xuluk al'wuafa'*: Տե՛ս Հիսամ Ալ-Խատիբ, նշվ. աշխ., էջ 47: Այս բայերի հետ դրված ենթական որոշյալ վիճակում գտնվող ակնհայտ անուն է (*Ni'ma' ar-raḡulu Xalīlun*: Ալ-Սայյիդ Ահմադ Ալ-Հաշիմի, նշվ. աշխ., էջ 324) կամ հատկացուցիչ է (*Bi'sa raḡulu'-s-su'i Naḡībun*: Նույն տեղում) կամ *mudāf*-ին ավելացված *mudāf ilayhi* է (*Ni'ma ḥaqīmu šu'arā'i' l-*

10. Երդման իմաստաբանական գործառույթն իրացնող միջոցը (*uslūb al-kasam*)⁵². այս միջոցի կառուցվածքն ամբողջացնում է երդման և սեռական հոլովի վերածող նախդիր մասնիկ *wua*-ն, որին հաջորդում են Allahi բառը, հաստատող մասնիկ *lam*-ը և ներկա ժամանակի՝ *tawuqīd*-ի «ծանր» *nun*-ով կցորդված, *fath*-ով անփոփոխ բայը, օրինակ՝ *Wua 'Allahi la'usāfiranna*⁵³:

11. Բացառման իմաստաբանական գործառույթն իրացնող միջոցը (*uslūb al'istiṣnā'*). սրա բաղկացուցիչ մասերն են *mustaṣna*-ն, *mustaṣna minhu*-ն և բացառման միջոցը⁵⁴: Քերականագետների պարզաբանմամբ՝ *istiṣnā'*-ն մասերի բացառումն է ամբողջից: Այն երկու տեսակի է. ա) ամբողջական բացառում, որի դեպքում ամբողջ էն բացառման բոլոր երեք բաղկացուցիչները, օրինակ՝ *Ḥadara' at-ṭulābu illa Zaydan*⁵⁵, բ) թերի

ḡāhiliyya Zahīrun: Նույն տեղում) կամ *fa'il*-ի գործառույթով հարաբերական դերանուն է (*Ni'ma' allaḏi yaxdimu wuaṭanahu sa'dun*: Նույն տեղում) կամ *tamīz*-ի դիրքում գտնվող անհրաժեշտաբար քողարկված դերանուն է (*Bi'sa ḡāhilan al'aḥmaku*: Տե՛ս Աբու Բաքր Ալա Աբդ Ալ-Ալիմ, նշվ. աշխ., էջ 203) կամ *fa'il*-ի գործառույթով *ma* կամ *man* հարաբերական դերանուն է (*Ni'ma ma tataxalla bihi' l-wuafā'*; *Bi'sa man nastami'u ilayhi' n-namāmu*: Տե՛ս Մասնագետների խումբ (Հաթեմ Սալեհ Ալ-Դամեն և ուրիշներ), նշվ. աշխ., էջ 115):

⁵² Մանրամասն տե՛ս Խաչատրյան Է., *Al-'Iṭrāb*-ում շարահյուսական դիրքից զրկված նախադասությունները, Մերձավոր Արևելք, Հոդվածների ժողովածու, Ե., 2012, էջ 380-388:

⁵³ Նույն տեղում: Եթե երդման նախադասությունը ժխտական է, ապա նրա պատասխանը հաստատվում է *tawuqīd*-ի *nun*-ով, օրինակ՝ *Wua 'Allahi lan yaf'ūza' al-qasūl*: Աբդ Ալլահ Ալ-Թատալի, նշվ. աշխ., էջ 115:

⁵⁴ Բացառման միջոցներն են՝ *illa*, *ḡayra*, *siwua*, *xalā*, *ā'd ā*, *hāṣā*, *laysa*, *la yaqūnu*: Տե՛ս Մասնագետների խումբ (Նիմա Ռահիմ Ալ'Ազավի և ուրիշներ), նշվ. աշխ., էջ 127: Որոշ քերականներ այս միջոցների շարքում հիշատակում են նաև *la siyyama*-ն և *bayda*-ն: Տե՛ս Ալ-Սայյիդ Ահմադ Ալ-Հաշիմի, նշվ. աշխ., էջ 220:

⁵⁵ Այս դեպքում *mustaṣna'*-ն հայցական հոլովով է: Տե՛ս Մասնագետների խումբ (Նիմա Ռահիմ Ալ'Ազավի և ուրիշներ), նշվ. աշխ., էջ 65: Եթե բացառումը ժխտական է, և *mustaṣna'* *minhu*-ն հիշատակված է, *mustaṣna'*-ն կարող է դրվել թե՛ հայցական, թե՛ ուղղական հոլովով, օրինակ՝ *Ma ḡā' mudarrisūna illa ustāḏu' n-nahwui*, *Ma ḡā' mudarrisūna illa ustāḏa' n-nahwui*: Տե՛ս Հիսամ Ալ-Խատիբ, նշվ. աշխ., էջ 81:

բացառում, որի դեպքում բացակայում է *mustaṣna*'-ն. հարկավոր է, որ նման բացառումը լինի ժխտական, օրինակ՝ *Ma ḡā' illa A'liyyun*⁵⁶:

12. Պահանջի իմաստաբանական գործառնություն իրացնող միջոցը (*uslūb at-talab*). սա ներկայացվում է հետևյալ տեսակների միջոցով. ա) հարցում (*uslūb al'istfḥām*). պատասխան ակնկալող հայց, պահանջ է, որի ելքային իրացումը կատարվում է անորոշ բանի մասին հարցադրում անող մասնիկների⁵⁷ և անունների⁵⁸ միջոցով, որոնց բնորոշ է նախադասության մեջ կենտրոնական տեղում գտնվելը, բ) հրաման, արգելում, խնդրանք (*uslūb al-amr wua' nahy wua'ad-du'a'*). *amr*-ը պարտադրում է ինչ-որ մեկի հանդեպ գերազանցություն պարունակող պահանջ, որն արձակվում է խոսակցից դիրքով ավելի բարձր անձից, իսկ երբեմն այն նպատակամղված է հրամանի իրագործման պահանջի⁵⁹ պարտադրմանը: *Nahy*-ի նպատակը խոսակցից ավելի բարձր դիրքում գտնվողի կողմից գործողության արգելումն է⁶⁰: Հրամանը վերածվում է *du'a'*-ի, երբ հրամայողն իր դիրքով խոսակցից ցածր է⁶¹, կամ վերածվում է *iltimās*-ի (խնդրանքի),

⁵⁶ Այս դեպքում *mustaṣna*-ի հոլովը պայմանավորված է 'Al-'*T'rāb*-ում նրա ունեցած դիրքով: Որոշ քերականներ հակված են նման բացառումը համարելու հաստատում (*tawuqīd*) կամ սահմանափակում (*ḥaṣr*):

⁵⁷ Դրանք են՝ *a*, *hal*:

⁵⁸ Դրանք են՝ *man*, *ma*, *mata*, *ayna*, *anna*, *ayyāna*, *qayfa*, *qam*, *ayyu*:

⁵⁹ Այս միջոցը կազմվում է հրամայական ժամանակի բայի (*Kala U'mar Bn A'bd Al'A'zīz li-l'ḡulām: Taqallam!*), հրամանի *lam*-ով նախորդվող ներկա ժամանակի բայի (*Li-tataqallam man hua asannu minq!*), ենթակայի պաշտոնակատարի դերում գտնվող *maṣḍar*-ի (*Mahlan ya-ḡulām-ը ենթադրյալ Tamahhal ya-ḡulām-ի փոխարեն*), բայանվան (*Hati ma i'ndaq-ը ենթադրյալ A'ṭini ma i'ndaq-ի փոխարեն*) կամ հրամայական ժամանակի անվան մասնակցությամբ (*Dūnaqa' l-qitāb-ը ենթադրյալ Xuḡhu-ի փոխարեն*): Տե՛ս Մասնագետների խումբ (Հաթեմ Սալեհ Ալ-Դամեն և ուրիշներ), նշվ. աշխ., էջ 29-33:

⁶⁰ Այս միջոցը կազմվում է արգելող և ջազմավորող մասնիկ *lam*-ի և ներկա ժամանակի ջազմավորված, խոսակցի կամ բացակայողի վրա հենված բայի մասնակցությամբ, օրինակ՝ *La tatrūqū li'l-a'dā' furṣa' l'inkidāf a'layqum*: Տե՛ս Հիսամ Ալ-Խատիբ, նշվ. աշխ., էջ 149:

⁶¹ Երբ դիմում ենք Աստծուն՝ *Wua'ḡfir lana ḡunūbana*: Տե՛ս Ինջիլ (արաբ.), Ավետարան՝ ըստ Մաթևոսի, 1/6-12:

եթե խոսակիցները հավասար դիրքերում են⁶²: Արգելումը ևս վեր է ածվում *du'a'*-ի⁶³ և *iltimās*-ի⁶⁴: Երբեմն *du'a'*-ն կազմվում է անցյալ ժամանակի բայի և ժխտական մասնիկ *la*-ի կցորդությամբ⁶⁵ կամ ընկալվում է ենթատեքստից⁶⁶, գ) պատվելու և հաստատորեն դրդելու միջոցը (*uslūb al'ird wua't-tahdīd*). *'ird*-ը մեղմությամբ և քնքշությամբ ուղեկցվող միջոց է, ինչը պահանջում է խոսքին ձայնային երանգավորում տվող բառերի ընտրություն⁶⁷: Արտահայտվում է նաև *ala, amma, lawu, lawu la* մասնիկների կցորդությամբ⁶⁸: *Tahdīd*-ը պարունակում է խոսքին դրդում և սաստկություն հաղորդող իմաստ, որն ընկալվում է խոսքի ենթատեքստից⁶⁹: Արտահայտվում է նաև *ala, alla, halla, lawu ma, lawu la* մասնիկների կցորդությամբ⁷⁰, դ) ցանկության և ակնկալիքի միջոցը (*uslūb at-tamanni wua'tarağği*). *tamanni*-ն սիրած գործին հասնելու փափագն է: Նրա ելքային իրացումը կատարվում է *layta, lawu, hal, la'lla* մասնիկների միջոցով⁷¹: *Tarağği*-ն սիրած գործին հասնելու ակնկալիքն է: Նրա ելքային իրացումը կատարվում է *la'lla* մասնիկի, ինչպես և *a'asa, hara, axlawulaka* բայերի մասնակցությամբ⁷²:

⁶² Երբ ընկերը դիմում է ընկերոջը՝ *Zurni fi bayti: St' u* Մասնագետների խումբ (Հաթեմ Սալեհ Ալ-Դամեն և ուրիշներ), նշվ. աշխ. էջ 33:

⁶³ Երբ դիմում ենք Աստծուն՝ *La tudxilna fi tağriba: St' u* Ինչիլ, 1/6-13:

⁶⁴ Երբ ընկերը դիմում է ընկերոջը՝ *La taxaf: Molihammawu* Ալ-Անտաքի, նշվ. աշխ., էջ 307:

⁶⁵ *La samaha' Allah: Баранов Х., Арабско-русский словарь, М., 2002, Т 1, с. 372.*

⁶⁶ *Ayyada' Allah al-muxlişin: St' u* Մասնագետների խումբ (Հաթեմ Սալեհ Ալ-Դամեն և ուրիշներ), նշվ. աշխ. էջ 33:

⁶⁷ *La i'lma li bi-žaliq, ya-amīn al-mu'minīn: Masiha* Մասնագետների խումբ, Ալ-լուղա ալ-արաբիյյա, արաբերեն, Դամասկոս, 2003, էջ 44:

⁶⁸ *Lawu tazuruna fanuqrimuq: Masiha* Մասնագետների խումբ (Հաթեմ Սալեհ Ալ-Դամեն և ուրիշներ), նշվ. աշխ. էջ 41:

⁶⁹ *Alla tukātiluna kawuman naqaşu iymānahum: St' u* Մասնագետների խումբ (Հաթեմ Սալեհ Ալ-Դամեն և ուրիշներ), նշվ. աշխ., էջ 42:

⁷⁰ Որպեսզի նշված մասնիկները տան *'ird*-ի և *tahdīd*-ի իմաստ, պետք է կցորդվեն միայն ներկա ժամանակի բայի, օրինակ՝ *Halla tazūruna: St' u* Մուհամմադ Ալ-Անտաքի, նշվ. աշխ., էջ 338:

⁷¹ *Lawu ta'tini fa-tuhaddişani: St' u* նույն տեղում, էջ 314:

⁷² *La'lla' l-imtiḥāna sahlun: St' u* Մասնագետների խումբ (Հաթեմ Սալեհ Ալ-Դամեն և ուրիշներ), նշվ. աշխ., էջ 53:

13. Ժխտման իմաստաբանական գործառնություն իրացնող միջոցը (*uslūb an-nafy*). սա օգտագործվում է միտքը հերքելու և ժխտելու կամ խոսակցի մտքից ինչ-որ բանի հանդեպ համոզմունքը վերացնելու նպատակով: Լինում է երկու տեսակի. ակնհայտ ժխտում և թաքցված ժխտում: Ակնհայտ ժխտման ելքային իրացումը կատարվում է *laysa*, *la*, *ma*, *in*, *lāta*, *lam*, *lamma*, *lan*, ժխտման *lam* (*lam al- ġuhūd*) և *gayru* միջոցների մասնակցությամբ⁷³, որոնցով ժխտվում են բայական և անվանական նախադասությունները կամ անունները և այլն: Թաքցված ժխտումը երկու տեսակի է՝ ժխտման իմաստով հարցում⁷⁴, որում բացակայում է ժխտման միջոցը, և ժխտման իմաստով պայման⁷⁵, որում առկա են պայմանի չջազմավորող միջոցներ *lawu*-ն, *lawula*-ն, *lawuma*-ն:

14. Նախադրության և ետադրության իմաստաբանական գործառնություն իրացնող միջոցը (*uslūb at-takdīm wua't-ta'xīr*). սա երկու տեսակի է՝ ա) *xabar*-ի նախադաս գործածությունը *mubtadā'*-ի նկատմամբ⁷⁶, որը, առանց անորոշություն և երկատվածություն առաջացնելու խոսքի մեջ, պարտադրվում է հետևյալ չորս իրավիճակներում. 1. եթե *mubtadā'*-ին կցորդված է *xabar*-ին վերագրվող կցական դերանուն⁷⁷, 2. եթե *mubtadā'*-ն անորոշ է, այսինքն՝ չի բնութագրվում ո'չ որոշչով, ո'չ էլ հատկացյալով, իսկ *xabar*-ը պարագա է, կամ նրան կցորդված է սեռական հոլովի վերածող նախդիր մասնիկ⁷⁸,

⁷³ *Laysa' ad-dawu' sāṭi'an*: Տե՛ս Մասնագետների խումբ (Հաթեմ Սալեհ Ալ-Դամեն և ուրիշներ), նշվ. աշխ., էջ 41:

⁷⁴ Սա հարցման տեսակ է, որով ոչ թե ակնկալվում է ինչ-որ որոշյալ բանի իրազեկ դառնալը, այլ այն ժխտելը, օրինակ՝ *Wua-man yağfiru' l-žunūba illa' Allah*: Տե՛ս Ալ-Կուրան, Ալ-Ու'մրան/135 (արաբերեն):

⁷⁵ *Lawu zārani Muḥammad la'aqramtuhu*; *Lawula' l-hawuā' la-halaqati' l-aḥyā*: Տե՛ս Մասնագետների խումբ (Հաթեմ Սալեհ Ալ-Դամեն և ուրիշներ), նշվ. աշխ., էջ 48-49: *Lawuma*-ն առհասարակ իմաստային և գործածման տեսակետից չի տարբերվում *lawula*-ից:

⁷⁶ Արաբերեն նախադասության կառուցվածքին բնորոշ է *xabar*-ի՝ *mubtadā'*-ի նկատմամբ ետադաս դիրքը: Նման ետադասությունը բացատրվում է նրանով, որ *xabar*-ը բնութագրում է *mubtada'*-ին իմաստային տեսանկյունից. այն այս առումով նման է որոշչին, ինչը հաջորդում է որոշյալին:

⁷⁷ *Fi' l-madīna u'lamā'uha*: Տե՛ս Աբու Բաքր Ալա Աբդ Ալ-Ալիմ, նշվ. աշխ., էջ 118:

⁷⁸ *Fi' l-madīna u'lamā'* (նույն տեղում): Եթե *mubtadā'*-ն նկարագրվում է որոշչով կամ հատկացյալով, *xabar*-ը կարող է և՛ նախադաս, և՛ ետադաս գործածվել:

3. եթե xabar-ը նախադասության սկզբում հանդես եկող բառերի գործառույթ ունի⁷⁹, 4. եթե xabar-ը սահմանափակված է mubtadā'-ով⁸⁰, բ) ուղիղ խնդրի ետադաս գործածությունը fi'al-ի նկատմամբ, ինչն անհրաժեշտ է հետևյալ չորս իրավիճակներում⁸¹. 1. եթե fi'al-ը գտնվում է պայմանի միջոցի իմաստով amma-ի պատասխանի մեջ, և amma-ի և fi'al-ի միջև միակ բաժանարարն ուղիղ խնդիրն է⁸², 2. եթե նրա fi'al-ը հրամանի բայ է՝ կցորդված fa'-ի հետ⁸³, 3. եթե այն անշատ դերանունն է⁸⁴, 4. եթե նախադասության սկզբում հանդես եկող բառերի գործառույթ ունի, ինչպես՝ պայմանի և հարցման անունները և այլն⁸⁵:

15. Կոչի իմաստաբանական գործառույթն իրացնող միջոցը (uslūb an-nidā'). սա խոսակցի՝ որևէ կոչական մասնիկի հաջորդողի դիրքում գտնվող անվան կամ որևէ հատկանիշի հիշատակման միջոցով ուշադրություն հրավիրելու պահանջն է: Կոչական մասնիկներն են՝ ya, ay, aya, haya⁸⁶: Եթե կոչի հասցեատիրոջ իմաստով բառը՝ կոչականը (munāda), որոշյալ վիճակում է, ապա նրա շարահյուսական դիրքում կարող են իրացվել haža և hažihi ցուցական դերանունները կամ

նրա նկատմամբ, օրինակ՝ Fi' l-mağlisi rağulu i'lmin կամ Rağulu i'lmin fi' l-mağlisi; Fi' l-mağlisi rağulun' ā'limun կամ Rağulun' ā'limun fi' l-mağlisi: Տե՛ս Մասնագետների խումբ (Նի՛մա Ռահիմ Ալ-Ա՛զավի և ուրիշներ), նշվ. աշխ., էջ 107:

⁷⁹ Ayna' l-mawūludu, maliqu' l-yahūd? Ինչիլ, Ավետարան՝ ըստ Մաթևոսի, 1/2-2:

⁸⁰ La ilaha illa' Allahu: Տե՛ս Մասնագետների խումբ, Դամասկոս, Ալ-լուդա՝ ալ-արաբիյյա, արաբերեն, 1998, էջ 78:

⁸¹ Իր վրա ուշադրություն հրավիրելու նպատակով որոշ դեպքերում ուղիղ խնդիրը կարող է և՛ նախադաս գործածվել, և՛ ետադաս, օրինակ՝ Aş-şidka kul ya-fata; Kul aş-şidka ya-fata: Տե՛ս Մասնագետների խումբ (Նի՛մա Ռահիմ Ալ-Ա՛զավի և ուրիշներ), նշվ. աշխ., էջ 81:

⁸² Amma' amāna fa'sun wua'amma' l-mabādi' fa-uxdum: Տե՛ս Մասնագետների խումբ (Նի՛մա Ռահիմ Ալ-Ա՛զավի և ուրիշներ), նշվ. աշխ., էջ 80:

⁸³ Amma' l-mukaşşir fa-hāsib: Տե՛ս նույն տեղում, էջ 78:

⁸⁴ Iyyāqa na'budu wua iyyaqa nasta'īnu: Տե՛ս Ալ-Կուրան, Սուրա՝ Ալ-Ֆաթիհա/5:

⁸⁵ Qam baladin zurtu: Տե՛ս Մուհամմադ Ալ-Անտարի, նշվ. աշխ., էջ 289:

⁸⁶ Mawui'duna ya Kudsu ātin karīb: Տե՛ս Մասնագետների խումբ (Իբրահիմ Ռաֆա և ուրիշներ), նշվ. աշխ., էջ 27:

կոչական մասնիկով նախորդված ayyu և ayyatu բառերը⁸⁷: Կոչականը հինգ տեսակի է՝ հատուկ անուն, կոնկրետ ուղղվածություն ունեցող անորոշ անուն, կոնկրետ ուղղվածություն չունեցող անորոշ անուն, հատկացուցիչ, հատկացուցչին նմանվող անուն⁸⁸:

16. Կրկնման կամ հաստատման իմաստաբանական գործառույթն իրացնող միջոցը (uslūb at-tawuqīd). սա օգտագործվում է որևէ գործողություն շեշտելու, նախապես գործածված բառը հաստատելու համար՝ թյուրիմացությունների տեղիք չտալու նպատակով: Այն ունի բազմաթիվ տեսակներ, որոնցից են. ա) բառային. սա որևէ բառի, նույնիսկ նախադասության կրկնումն է⁸⁹, բ) իմաստային. սա իրացվում է միայն որոշյալ անունների հետ գործածվող nafsun, a'ynun, qullun, ḡamī'un, ā'mmatun, qila, qilta, aḡma'u, žatu բառերի միջոցով, որոնց հաջորդում է շեշտված բառին (mu'aqqad) թվով ու սեռով համաձայնող դերանունը⁹⁰, գ) kad, anna, inna, amma, tawuqīd-ի lam (lam at-tawuqīd), tawuqīd-ի nun (nun at-tawuqīd) մասնիկների⁹¹ և ներկա⁹² ու

⁸⁷ Ya ayyatuha' mar'atu la tatabarraḡi: St' u Աբու Բաքր Ալա Աբդ Ալ-Ալիմ, նշվ. աշխ., էջ 189:

⁸⁸ Ya Ma'ažu anta sālimun la saqatta, fa-maža taqallamta fa-a'layqa awu laqa (Ալ-Կուրան); Ya fatayātu la tatabarraḡna (Աբու Բաքր Ալա Աբդ Ալ-Ալիմ, նշվ. աշխ., էջ 184). Ya muslimātin la tusrifna (նույն տեղում, էջ 185), Ya wualiyya' l-amri qun a'dilan (նույն տեղում), Ya mutkinan a'maluhu kad aḡsanta (նույն տեղում):

⁸⁹ Naḡaḡa naḡaḡa' l-maḡdu: Մասնագետների խումբ (Հաթեմ Սալեհ Ալ-Դամեն և ուրիշ.), նշվ. աշխ., էջ 90:

⁹⁰ Zārana' rā'isu nafsuhu: St' u Աբու Բաքր Ալա Աբդ Ալ-Ալիմ, նշվ. աշխ., էջ 227: Ակնհայտ է, որ վերևում նշված բառերը mu'aqqad-ին վերաբերող դերանվան հետ կազմում են հատկացուցիչ-հատկացյալի կապակցություն, և mu'aqqad-ն էլ ըստ այդմ դրվում է ուղղական, սեռական կամ հայցական հոլովով:

⁹¹ La-qalimatun ṭayyibatun xayrun min ṣadīkin: St' u Մասնագետների խումբ (Հաթեմ Սալեհ Ալ-Դամեն և ուրիշներ), նշվ. աշխ., էջ 92:

⁹² Ներկա ժամանակի բայի tawuqīd-ը պարտադիր է, եթե երդման պատասխան է, օրինակ՝ Wua 'Allahi, la'usāfiranna: St' u Խաչատրյան Է., Al-'i'rāb-ում շարահյուսական դիրքից զրկված նախադասությունները, Մերձավոր Արևելք, Հոդվածների ժողովածու, Ե., 2012, էջ 385-386:

Կամ եթե այն երդման պատասխան է՝ կցորդված lam-ով, ապառնի է և հաստատական, օրինակ՝ Fi žimmati. la-abarranna abawuayya: St' u Մասնագետների խումբ (Նիմա Ռահիմ Ալ'Ազավի և ուրիշներ), նշվ. աշխ., էջ

հրամայական⁹³ ժամանակների բայերի վերջին տառի հաստատման միջոցով իրացվող *tawuqīd*-ը⁹⁴, ղ) *ba*, *min*, *in*, *ma*, *lyam*, *qaf* նախածանցների միջոցով իրացվող *tawuqīd* -ը⁹⁵, է) հատկացուցչի կամ որոշյալի դերում չգտնվող բացարձակ խնդրի միջոցով⁹⁶, գ) որոշչի դերում գտնվող «մեկ» և «երկու» թվականների միջոցով իրացվող *tawuqīd* -ը⁹⁷, է) սահմանափակման (*kaṣr*) միջոցով իրացվող *tawuqīd*-ը⁹⁸, ը) երդման և այլ բառերի միջոցով իրացվող *tawuqīd*-ը⁹⁹:

Այսպես, արաբերենում լայն գործառություն ունեցող հատուկ եղանակավորող իմաստներով միջոցների կադապարները ցուցաբերում

93: Կարող է շեշտվել, եթե ածանց *ma*'-ի հետ գործածվելիս նախորդվում է *šadda* ձայնանշան ստացած պայմանական *in*-ով, օրինակ՝ *Imma tuhmilanna al-ḥaṣara tata'rrad li-l-xaṣar*: Տե՛ս նույն տեղում: Կամ նախորդվում է *ṭalab*-ի, *naḥy*-ի, *istfāḥm*-ի, *'ird*-ի, *taḥdīd*-ի, *tamanni*-ի միջոցներով, օրինակ՝ *La-taḥzaranna madīḥa nafsīqa wua-illa qunta hadafan li's-suxriyya* (նույն տեղում), *Wua-la taḥsabanna' Allaha ḡāfilan a'mma ya'malu' z-zālimūna* (Ալ-Կուրան, Իբրահիմ /42), *Hal tusāi'danna' l-bāi'sa?*, *Alla taḡfiranna hafwuata' aṣ-ṣadīkin*, *Halla taxliṣanna li-man aḥabbāqa*, *Layta' as-sā'data ta'umanna' an-nāsa*: Տե՛ս Մասնագետների խումբ (Նիմա Ռահիմ Ալ'Ազավի և ուրիշներ), նշվ. աշխ., էջ 93-94:

⁹⁴ Ինչ վերաբերում է հրամայական ժամանակի բայի հաստատմանը, ապա նրա իրացումը կատարվում է առանց պայմանի կամ արգելքի, օրինակ՝ *Iḡtahadan fi-a'maliqa*: Տե՛ս նույն տեղում, էջ 94:

⁹⁵ *La-qalimatun ṭayyibatun xayrun min ṣadīkin*: Տե՛ս Հաթեմ Սալեհ Ալ-Դամեն և ուրիշներ, նշվ. աշխ., էջ 92:

⁹⁶ *Lasta a'layhim bi-muṣaytirin*: Տե՛ս Ալ-Կուրան, Սուրա Ալ-Ղաշիյյա/22:

⁹⁷ *Ukbilu a'layhima ikbālan li-uzīla a'nhuma' l-wuahṣata*: Տե՛ս Մասնագետների խումբ (Նիմա Ռահիմ Ալ'Ազավի և ուրիշներ), նշվ. աշխ., էջ 96:

⁹⁸ *Fa-iḏa nufixa fi- ṣūari nafxatun wuāḥidatun*: Ալ-Կուրան, Սուրա՝ Ալ-Հակա/13):

⁹⁹ Դրա հաճախ գործածվող միջոցներն են. ա) ժխտումն ու բացառումը, օրինակ՝ *Ma šawukiyyun illa šā'irun*; *Ma šā'irun illa šawukiyyun*: Տե՛ս Մասնագետների խումբ (Նիմա Ռահիմ Ալ'Ազավի և ուրիշներ), նշվ. աշխ., էջ 96), բ) *innama*-ի միջոցով իրացվող սահմանափակում (*ḥaṣr*), օրինակ՝ *Innama' l-ḥayātu qifāhun* (տե՛ս նույն տեղում), գ) ետադաս բառի՝ նախադաս գործածվելու միջոցով իրացվող *tawuqīd*, օրինակ՝ *Ila' -l-Allah aṣqū la ila' n-nās* (տե՛ս նույն տեղում, էջ 97), ղ) անդրադարձ դերանվան հետ միասին *xabar*-ի հետ դրված որոշիչ հոդի միջոցով իրացվող *tawuqīd*, օրինակ՝ *Zaydun hwua aṣ-ṣuḡā'* (տե՛ս նույն տեղում, էջ 97):

⁹⁹ *La šaqqa* (էջ 97); *Fi-ḡimmati* : Տե՛ս նույն տեղում, էջ 97:

են որոշակի կառուցվածքային առանձնահատկություններ: Ակնհայտ է, որ դասական արաբերենի լեզվաբանական ավանդույթը, մնալով հավատարիմ իր «անաչառությանը» և «անկողմնակալությանը», նշված միջոցներին պարտադրում է որոշակի պահանջներ՝ հատուկ եղանակավորող իմաստներով օժտելու համար: Ներկայացված քերականական միջոցներն միմյանցից լիովին անջրպետված չեն. մի միջոցի տարրերը կարող են հանդես գալ մյուսի մեջ՝ երբեմն ակամա, երբեմն հատուկ դիտավորությամբ, երբեմն էլ փոխադարձաբար կարող են ազդել միմյանց վրա:

KHACHATRYAN EMMA

(RA(S)U)

THE FORMATION AND USAGE OF MODAL MEANS WITH SPECIAL MEANING IN ARABIC (GENERAL REVIEW)

In Arabic besides basic sentence patterns there are also sentences with special modal meanings the key patterns of which have special structural features.

The aim is to make the speech more convincing, to reflect the mood and feeling in an exact and complete way, to fulfill the goal of the speech.

The main grammatical means used in the sentences with modal meaning in Arabic are the following: *uslūb 'alistigāša*, *uslūb 'an-nudba*, *uslūb 'al'ixtišāš*, *uslūb al-iğra'*, *uslūb at-taħzīr*, *uslūb at-ta'ağğub*, *uslūb an-nidā' t-ta'ağğubiy*, *uslūb aš-šarṭ*, *uslūb at-tafdīl*, *uslūb an-nafy*, *uslūb at-takdīm wua't-ta'xīr*, *uslūb an-nidā'*, *uslūb at-tawuqīd*.